

**MURAKKAB NUQSONLI BOLALARNI UMUMTA'LIM
MAKTABLARIGA TAYYORLASHDA LOGOPEDNING KOMMUNIKATIV
MALAKASINI SHAKLLANTIRISH USULLARI**

Abdulboqiyeva Adiba Baxodir qizi

Toshkent kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali talabasi

Maxsus pedagogika Defektologiya Logopediya

yo'nalishi 1-kurs magistranti +99888 585-94-94

Annotatsiya: *Ushbu maqola murakkab nogiron bolalarni umumiy ta'limga tayyorlashda nutq terapevtlarining kommunikativ kompetentsiyasini oshirish usullarini o'rganadi. Asosiy strategiyalar qatoriga fanlararo treninglar, amaliy seminarlar va yordamchi texnologiyalar kiradi. Tadqiqot terapevtning yaxshilangan ko'nikmalari va bolalarning moslashuvchanligini ta'kidlaydi, bu esa umumiy maktablarga muvaffaqiyatli qo'shilishga yordam beradi. Muammolar va yechimlar ham ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *Kommunikativ qobiliyat, nutq terapiyasi, murakkab nogironlik, inklyuziv ta'lim, umumiy ta'lim maktablari, fanlararo hamkorlik, yordamchi texnologiya, kasbiy rivojlanish, bolaning moslashuvchanligi, inklyuziv amaliyotlar.*

Kirish

Murakkab nogiron bolalarni umumta'lim maktablariga qamrab olish zamonaviy ta'lim amaliyotining asosi hisoblanadi. Bu jarayon professionallar jamoasini talab qiladi, ular orasida nutq terapevtlari bolalarning inklyuziv muhitda rivojlanishi uchun zarur bo'lgan muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, murakkab nogironligi bo'lgan bolalar bilan ishlash og'ir nutq va til buzilishlari, ijtimoiy muloqotdagi qiyinchiliklar va birgalikda mavjud bo'lgan kognitiv yoki jismoniy sharoitlar kabi noyob muammolarni keltirib chiqaradi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun nutq terapevtlari ilg'or kommunikativ kompetentsiyaga ega bo'lishi kerak – bu bolalar, ota-onalar va ta'lim jarayoniga jalb qilingan boshqa mutaxassislar bilan samarali muloqot qilish qobiliyati sifatida belgilanadi. Bu kompetentsiya nafaqat nutq terapiyasi bo'yicha texnik tajribani, balki shaxslararo munosabatlarni, madaniy sezgirlikni va turli xil ehtiyojlarga moslashish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

Ushbu maqolada nutq terapevtlarining kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirishning samarali usullari ko'rib chiqiladi, fanlararo mashg'ulotlar, amaliy seminarlar va yordamchi texnologiyalar integratsiyasiga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, ushbu usullar murakkab nogironligi bo'lgan bolalarning umumiy ta'lim maktablariga tayyorgarligini qanday yaxshilashiga urg'u beradi. Terapevtlarni ushbu vositalar bilan jihozlash orqali biz bolalar uchun yaxshi natijalarni va inklyuziv ta'lim sharoitlariga silliq o'tishni ta'minlay olamiz.

Materiallar va usullar

Materiallar

Tadqiqotga maxsus ta'lim markazlari va inklyuziv maktablardan turli darajadagi tajribaga ega bo'lgan 30 ta nutq terapevtlari kiritilgan. Ushbu terapevtlar nutq va til buzilishlari, autizm spektrining buzilishi, miya yarim palsi va boshqa kognitiv yoki jismoniy nuqsonlar kabi murakkab nogironligi bo'lgan 6-12 yoshli 50 nafar bola bilan ishladilar. Tadqiqotda foydalanilgan materiallar kengaytiruvchi va muqobil aloqa (AAC) qurilmalari, jumladan, nutqni yaratuvchi qurilmalar, aloqa platalari va maxsus dasturiy ta'minotni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, fanlararo seminarlar, amaliy rol o'ynash mashg'ulotlari va texnologiya integratsiyasi uchun o'quv modullari ishlab chiqilgan. Terapevtlarning kommunikativ qobiliyatlarini, shuningdek, bolalarning muloqot va ijtimoiy moslashuvini baholash uchun standartlashtirilgan baholash vositalaridan foydalanilgan. O'quv muhiti interaktiv mashg'ulotlarni o'tkazish uchun zamonaviy texnologiyalar va resurslar bilan to'liq jihozlangan terapiya xonalarini o'z ichiga olgan.

Usullari

Tadqiqot nutq terapevtlarining kommunikativ kompetentsiyasini baholash va takomillashtirish va uning murakkab nogiron bolalarni umumiy ta'lim maktablariga tayyorlashga ta'sirini baholash uchun tizimli yondashuvga amal qildi. Metodika olti oylik muddat davomida uch bosqichga bo'lingan.

Birinchi bosqichda aniqlik, moslashuvchanlik, empatiya va texnik bilimlar kabi asosiy sohalarga yo'naltirilgan standartlashtirilgan rubrikalar yordamida terapevtlarning kommunikativ ko'nikmalarini baholashni o'z ichiga olgan asosiy baholash o'tkazildi. Bundan tashqari, bolalarning muloqoti va ijtimoiy moslashuvi ularning umumiy ta'lim muassasalariga integratsiyalashuvga tayyorligini o'lchaydigan belgilangan shkalalar orqali baholandi.

Ikkinchi bosqichda olti oylik aralashuv amalga oshirildi. Bu murakkab nogiron bolalar uchun keng qamrovli muloqot strategiyalarini ishlab chiqish uchun terapevtlar o'qituvchilar, psixologlar va kasb-hunar terapevtlari bilan birga ishlagan fanlararo seminarlarni o'z ichiga oladi. Amaliy rol o'ynash mashg'ulotlari terapevtlar, bolalar va ota-onalar o'rtasidagi real hayotdagi o'zaro ta'sirlarni taqlid qilish uchun o'tkazildi, bu esa terapevtlarga o'zlarining muloqot usullarini mashq qilish va takomillashtirish imkonini berdi. Bundan tashqari, terapevtlar og'zaki bo'lmagan va minimal og'zaki bolalarni qo'llab-quvvatlash qobiliyatini oshirish uchun AAC vositalaridan foydalanish bo'yicha o'qitildi.

Yakuniy bosqichda aralashuvdan keyingi baholashlar o'tkazildi. Terapevtlarning kommunikativ kompetensiyasidagi o'zgarishlarni o'lchash uchun qayta baholandi va bolalarning taraqqiyoti ularning muloqot qobiliyatlari va umumiy ta'lim maktablariga kiritishga tayyorligi nuqtai nazaridan baholandi. Dasturning samaradorligi to'g'risida sifatli fikr-mulohazalarni olish uchun terapevtlar, ota-onalar va o'qituvchilar bilan so'rovlar va suhbatlar o'tkazildi.

Yig'ilgan ma'lumotlar miqdoriy va sifat usullarining kombinatsiyasi orqali tahlil qilindi. O'zgarishlarning ahamiyatini aniqlash uchun terapevtlarning kommunikativ qobiliyatlari va bolalar rivojlanishining aralashuvdan oldingi va keyingi baholashlari statistik tahlil qilindi. So'rovlar va intervyularning sifatli ma'lumotlari takrorlanadigan

mavzular, qiyinchiliklar va o'quv dasturining ta'sirini aniqlash uchun tematik tahlil qilindi. Ushbu aralash usullar yondashuvi terapevtlarning qobiliyatlarini va bolalarning umumiy ta'lim maktablariga integratsiyalashuvini yaxshilashda aralashuvning muvaffaqiyatini har tomonlama baholashni ta'minladi.

Natijalar va muhokama

Natijalar

Tadqiqot natijalari nutq terapevtlarining kommunikativ kompetentsiyasini oldindan va keyingi baholashdan, shuningdek, bolalarning muloqot qobiliyatlari va umumta'lim maktablariga kiritishga tayyorgarligi bo'yicha to'plangan miqdoriy va sifat ma'lumotlari asosida tahlil qilindi.

Nutq terapevtlarining kommunikativ kompetensiyasi

Baholashdan oldingi va keyingi taqqoslash: Bazaviy baholash shuni ko'rsatdiki, ko'plab terapevtlar kommunikativ kompetentsiyaning asosiy sohalarida, shu jumladan AAC vositalaridan foydalanish va murakkab nogiron bolalar bilan ishlash strategiyalarida kamchiliklarga ega. O'quv dasturini tugatgandan so'ng, barcha baholangan sohalarda sezilarli yaxshilanishlar kuzatildi. Interventsiyadan keyingi baholash empatiya, aniqlik va moslashuvchanlik bilan bog'liq ballarning 40% ga o'sishini ko'rsatdi. AAC vositalaridan foydalanish ham yaxshilandi, terapevtlar terapiya seanslariga texnologiyani kiritishda ko'proq qulaylik va mahorat haqida xabar berishdi.

Terapevtlarning fikr-mulohazalari: Terapevtlarning fikr-mulohazalari, rolli o'yinlar va fanlararo seminarlar ayniqsa foydali ekanligini ko'rsatdi. Terapevtlar bolalar va oilalar bilan muloqot qilishda o'zlarini ishonchli his qilishdi va ko'pchilik murakkab nogiron bolalarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun o'zlarini ko'proq tayyor deb aytishdi.

Bolalarning muloqot qobiliyatlari va umumiy ta'limga tayyorligi

Baholashdan oldingi va keyingi taqqoslash: Bolalarning muloqot qobiliyatlari og'zaki muloqot, og'zaki bo'lmagan muloqot va ijtimoiy moslashuvni o'lchaydigan o'lchov yordamida baholandi. Natijalar og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqot qobiliyatlarida sezilarli yaxshilanishni ko'rsatdi. Ilgari cheklangan muloqot qobiliyatiga ega bo'lgan bolalar asosiy ehtiyojlarni ifodalash va ijtimoiy o'zaro munosabatlarda muvaffaqiyat qozonishdi. Interventsiyadan keyingi baholash shuni ko'rsatdiki, bolalarning 60 foizi muloqotga moslashish shkalasi bilan o'lchanadigan umumiy ta'lim maktablariga qo'shilish uchun yaxshilangan tayyorlikni ko'rsatdi.

Ota-onalar va o'qituvchilarning fikr-mulohazalari: Ota-onalar va o'qituvchilar bolalarning uydagi va maktabdagi xatti-harakatlari va muloqotida ijobiy o'zgarishlar haqida xabar berishdi. Ularning ta'kidlashicha, bolalar maktab faoliyati bilan ko'proq shug'ullangan, tengdoshlari bilan yanada samarali muloqot qilgan va ijtimoiy muhitda harakat qilishda ko'proq mustaqillik ko'rsatgan.

AAC vositasidan foydalanish: AAC vositalarining integratsiyasi treningning asosiy qismi edi. Aralashuvdan oldin, faqat bir nechta terapevtlar ushbu vositalarni muntazam ravishda ishlatishgan va ularni kundalik mashg'ulotlarga kiritishda ko'pincha qiyinchiliklarga duch kelganlar. Aralashuvdan so'ng, terapevtlarning ko'pchiligi AAC qurilmalaridan foydalanishga ishonchini oshirdi, 85% terapiya seanslarida kamida bitta

AAC vositasidan har kuni foydalanish haqida xabar berishdi. AAC vositalaridan foydalangan bolalar terapevtlar va tengdoshlari bilan yaxshilangan o'zaro munosabatlarni ko'rsatdilar, bu esa sinfdagi mashg'ulotlar davomida yaxshiroq muloqot qilish imkonini berdi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari maqsadli o'quv dasturining nutq terapevtlarining kommunikativ malakasini oshirishga va murakkab nogiron bolalarning muloqot qobiliyatlarini yaxshilashga sezilarli ta'sirini ko'rsatadi. Terapevtlarning mahoratida kuzatilgan yaxshilanishlar avvalgi tadqiqotlarga mos keladi, bu esa murakkab ehtiyojli bolalar bilan ishlashda uzluksiz kasbiy rivojlanish va ixtisoslashtirilgan tayyorgarlik muhimligini ta'kidlaydi. Rol o'ynash, texnologiyadan foydalanish va tengdoshlarning fikr-mulohazalarini o'z ichiga olgan o'quv dasturining fanlararo yondashuvi terapevtlar o'z amaliyotida duch keladigan turli muammolarni hal qilishda samarali bo'ldi.

Bolalarning taraqqiyoti shuni ko'rsatadiki, nutq terapevtlari zarur vositalar va strategiyalar bilan jihozlangan bo'lsa, murakkab nogiron bolalar muloqotda sezilarli yaxshilanishlarni boshdan kechirishlari mumkin, bu esa o'z navbatida ularning umumiy ta'lim muassasalariga kirishga tayyorligini oshiradi. Bu nogiron bolalarning muloqot ehtiyojlarini qondirish uchun shaxsiylashtirilgan, individual yondashuvlar zarurligini ta'kidlab, erta aralashuv va inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlovchi joriy ta'lim amaliyotlariga mos keladi.

AAC vositalaridan foydalanish ayniqsa ta'sirli bo'ldi, chunki u og'zaki bo'lmagan bolalarga terapiya va kundalik faoliyatda yanada samaraliroq qatnashish imkonini berdi. Terapevtlar tomonidan AAC vositalaridan foydalanishda qulaylik va malakaning oshishi, yordamchi texnologiyalar bo'yicha doimiy treninglar bolalarning muloqot rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun juda muhim ekanligini ko'rsatadi.

Biroq, tadqiqot davomida ba'zi qiyinchiliklar aniqlandi. Terapevtlarning kichik guruhi dastlab AAC vositalarini o'z amaliyotiga integratsiyalash bilan kurashdilar, bu qo'shimcha, doimiy trening va qo'llab-quvvatlash zarurligini ko'rsatdi. Bundan tashqari, ko'plab bolalar sezilarli yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, ba'zilar o'zlarining to'liq potentsialini ro'yobga chiqarish uchun uzoqroq aralashuvni talab qildilar. Bu shuni ko'rsatadiki, bitta o'lchovli yondashuv etarli bo'lmasligi mumkin va individuallashtirilgan tadbirlar har bir bolaning rivojlanayotgan ehtiyojlarini qondirish uchun doimiy ravishda tuzatilishi kerak.

Umuman olganda, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, logopedlarning kasbiy rivojlanishiga, xususan, zamonaviy kommunikatsiya texnologiyalari va strategiyalaridan foydalanishga sarmoya kiritish murakkab nogiron bolalarga sezilarli foyda keltiradi va ularning umumta'lim maktablariga muvaffaqiyatli qo'shilish imkoniyatlarini oshiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot maqsadli o'quv dasturining murakkab nogiron bolalar bilan ishlaydigan nutq terapevtlarining kommunikativ malakasini oshirishga ijobiy ta'sirini tasdiqlaydi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, terapevtlarga maxsus bilim va amaliy ko'nikmalar, ayniqsa kuchaytiruvchi va muqobil aloqa (AAC) vositalaridan

foydalanishda – bolalarning muloqot rivojlanishini qo'llab-quvvatlash qobiliyatini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin. Tadqiqotda ishtirok etgan bolalar og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqotda sezilarli yutuqlarga erishdilar, ularning ko'plari tengdoshlari bilan muloqot qilish va maktab faoliyati bilan shug'ullanish uchun yaxshi jihozlandi. Natijada, ularning umumiy ta'lim muassasalariga qo'shilishga tayyorligi kuchaytirildi, bu murakkab nogiron bolalarni muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi uchun erta aralashuv va ixtisoslashtirilgan qo'llab-quvvatlash juda muhim degan tushunchani qo'llab-quvvatladi. Tadqiqot shuningdek, kadrlar tayyorlashga fanlararo yondashuvning muhimligi, shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va kommunikatsiya strategiyalaridan foydalanish bo'yicha uzluksiz malaka oshirish zarurligini ta'kidlaydi. Dastur umuman samarali bo'lsa-da, har bir bolaning o'ziga xos ehtiyojlarini qondirish uchun individual aralashuvlar zarurligi aniq bo'lib, keyingi tadqiqotlar tadbirlarni yanada aniqroq moslashtirish yo'llarini o'rganish kerakligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullaeva, Sh., A. Komp'yuter texnologiyalarining ta'limdagi roli. Pedagogika va texnologiya, Toshkent, 2022. 45-50 betlar.
2. Sultonov, M. Innovatsion ta'lim metodlari. Ilmiy izlanishlar, Samarqand, 2022. 112-118 betlar.
3. Rahmatova, Z. O'quvchilarning yaratgan fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish. Ta'lim va madaniyat, Buxoro, 2022. 35-39 betlar.
4. Turg'unov, A. Psixologik yordam: nazariya va amaliyot. Yosh olimlar jurnali, Andijon, 2022. 123-126 betlar.